

24.01 Batı Felsefesi Klasikleri

Prof. Rae Langton

IV. Hume

Ders 15. Hume'un İnsan Anlağı Üzerine Soruşturması

1. *Biyografik Notlar*. Zamanında Descartes'in de çalıştığı La Fleche'deki Cizvit Kolejinde geçirdiği döneminin dışında, David Hume hayatının büyük bir bölümünü Edinburgh'da geçirdi (1711-1176). Diplomat ve kütüphaneci olarak çalıştı. 1744'te Edinburgh niversitesi'nin Ahlak Felsefesi kürsüsü için yaptığı başvurusu, kuşkucu ve kabul gören inanışlara aykırı fikirleri nedeniyle reddedildi. Kütüphanecilik mesleği sayesinde yazdığı, devasa *İngiltere Tarihi* isimli kitapla mali açıdan bağımsızlığını sağladı. İktisatçı ve filozof Adam Smith'le büyük bir dostluk kurdu; kendisi Hume'un ölümünün ardından şöyle yazmıştır:

Ve hiçbir zaman unutulmayacak mükemmel dostumuz öldü; felsefi fikirleri mutlaka iyi veya kötü olarak değerlendirilecektir... ama karakteri ve davranışları hakkında herhangi bir ihtilaf olmayacaktır... Doğasının aşırı inceliği ne aklının keskinliğini ne de azminin istikrarını etkilemiştir. Başka insanlarda çok zaman zek ile karıştırılan habislikten azade, tevazu ve nezaketle bezeli sürekli şakacılığı, iyi huyluluğunun ve mizah anlayışının bir göstergesiydi... Toplum tarafından kabul gören ve genelde yzeyssel ve anlamsız olan o şenlik ruhu, kendisinde en yalın haliyle, en geniş bilgiyle ve en büyük derinliğiyle bulunurdu... z itibariyle, hayatı ve ölümünden beri, gözümde, insanın zayıf doğasının izin verdiğince, mükemmel bilgelik ve erdemliliğe herhangi bir insanın ulaşabileceğinden çok daha yakındı. (Adam Smith, William Strahan'a Mektup, 1776)

2. *Hume'un deneyciliği*. 'Kavramların Kökeni Üzerine' nin 2. bölümünde Hume 'kavramlar' ve 'izlenimler' i canlılıkları bakımından birbirinden ayırır. Kavramların gerek doğrudan (basit kavramlar), gerek dolaylı (karmaşık kavramlar) yollardan izlenimlerin 'kopyaları' olduğunu iddia eder: Tanrı fikri bile kendi bilincimiz üzerine düşünmekle ve iyilik ve erdemi sınırsız biçimde arttırmakla ortaya çıkar. Hume'a göre bu kuralın tek istisnası bir kimsenin hiçbir zaman görmediği bir mavi tonunun fikrine sahip olmasıdır. Bu bölümün son paragrafı Descartes'in antitezi gibidir:

Özellikle soyut olanları dhil tüm kavramlar doğaları gereği soluk ve belirsizdir: Bilincin bu kavramları kavrayışı gevşektir; kavramlar birbirlerine benzeyen diğer fikirlerle birlikte bulunmaya eğilimlidirler. Her ne kadar açık bir anlam ortada görünmese de, biz bir terimi kullandığımızda, onun belirli bir fikri de içinde barındırdığını düşünmeye eğilimliyizdir. Kavramların tersine tüm izlenimler, yani içsel veya dışsal tüm duyular, güçlü ve renklidir: Birini diğerinden ayıran sınırlar daha belirgindir, haklarında yanlış kanıya varmak veya hata yapmak zordur.

3. *Hume'un felsefi metodu*. Kavramların kökenine dair bu prensip sayesinde kabul edilegelmiş kimi felsefi iddianın boş veyahut anlamsız olduğunu ortaya koymak mümkündür:

Eğer bir felsefi terimin herhangi bir anlama veya kavrama (ki bu sıklıkla olur) bağlanmadan kullanıldığına dair şüphemiz varsa, bahsi

geçen kavramın hangi izlenimden çıkarıldığının izini sürmemiz gerekir ve eğer böyle bir izlenime ulaşamazsak, şüphemizde haklıyız demektir.

4.Hume'un `Kavramlar-arası İlişkiler` ve `Olgu Bilgileri`nin ayrımı. Kitabının 5. bölümünde Hume, `Üç kere beş, otuzun yarısıdır` inancı ile `Güneş yarın doğacak` inancını karşılaştırır. İlk inanç sadece düşünce faaliyetleri ile keşfedilecek, sezgisel olarak veya gösterilebilir biçimde kesin, `kavramlar-arası ilişki`dir, reddi imkânsızdır, kendi ile çelişir. Diğer taraftan ikinci örnek, ancak deneyimle keşfedilebilir, sadece düşünce faaliyeti ile bulunması mümkün değildir; reddi mümkün olduğu gibi, kendisiyle çelişmez.

5.Hume'un ayrımına yakından bakış. Hume'un kavramlar-arası ilişkileri ve olgu bilgilerini karşılaştırması felsefe için fevkalade önemlidir. Çoğu felsefeciye göre Hume'un bu ayrımının üç yönü vardır. Önergelerin nasıl *bilindiği*, önermelerin *kip* durumlarının ne olduğu ve *anlamlarını* nasıl edindikleri, Kant'tan beri isimlendirildikleri haliyle bu üç yönü şöyledir:

(I) *A priori/a posteriori*. Bu ayrım şeyleri nasıl *bilebildiğimiz* ile ilgilidir. `5+7=12`'yi sadece düşünerek bilir gibi görüyoruz. `2006 Nisan'ının ilk haftasında Cambridge'de yağmur yağdı` cümlesi ise sadece üzerinde düşünülerek bilinemez. Kavramlar-arası ilişkiler, Hume'a göre sadece zihnin faaliyetleriyle, diğer bir deyişle *a priori* olarak keşfedilebilirler, diğer yandan olgu bilgileri *a posteriori* olarak edinilebilirler, düşünce faaliyetleri yeterli gelmez; deneyime ihtiyaç vardır. Deneyimin nasıl şekillendiği sorusu Hume için ayrıca önemlidir.

(II) *Zorunlu/olumsal*. Bu ayrım bir şeyin zorunluluk dâhilinde öyle olup olmadığına dair bir *kip* ayrımıdır. Eğer bir önerme *zorunlu* olarak doğru ise, bugünlerde söylenildiği gibi, olası her dünyada doğru olmalıdır, yanlış olması mümkün değildir. Hume `her olgu bilgisinin aksi de mümkündür` der. Kavramlar-arası ilişki bildiren bir önerme zorunludur; tersi mümkün değildir.

(III) *Analitik/sentetik*. Bu ayrım bir şeyi neyin *doğru* yaptığına dairdir. Kabaca bir şey anlamı dolayısı ile doğrudur veya dünyanın bu biçimde oluşu dolayısı ile doğrudur. Hume için kavramlar-arası ilişkileri aktaran önermelerin doğruluğu sadece ve sadece bu fikirler arasındaki ilişkilere bağlıdır; `evrende herhangi bir yerde var olan herhangi bir şeye bağlı değildir`. Bu biçimde bir doğruyu yok saymak çelişki ile sonlanır. Karşılık olarak, olgu bilgisi `hiç bir zaman çelişkiye yol açamaz`, doğruluğu dünyanın nasıl olduğuna, evrende bir yerde bir şeylerin durumuna bağlıdır.